

Уладзімір Караткевіч

Не будзе таго ніколі, каб жылі мы ў няволі.

Народная прыказка.

БАЛАДА ПРА ВЯЧКУ, КНЯЗЯ ЛЮДЗЕЙ ПРОСТЫХ

Як груганы на трупы з высокае гары,
Крыжакі наляцелі на вёскі і бары.
Няшчасная краіна тры доўгія гады
Нагбом хлябтала трунак¹ смярцей і злой бяды.
Цягнулі па кавалках яе ва ўсе бакі,
Загінулі героі, і здрадзілі князькі.
Агонь любові мужнай у брудных душах згас,
Адзін не здрадзіў Вячка, сумленны хлопскі князь.
Параненым і слабым яны яго ўзялі,
Ў кайданы ногі скулі і ў лагер прывялі.
Ад раны, непрытомны, ачнуўся ён тады,
Калі былі далёка айчыны гарады.
Меў сілы, каб змагацца і з сотняй варагоў,
Але шляхі да волі замкнулі для яго...
Па вуліцы смярдзючай, дзе скупчанасць і бруд,
Вядуць яго на плошчу. А там чакае суд.

Параўнайце

Вершаваныя радкі: «Няшчасная краіна тры доўгія гады //

Нагбом хлябтала трунак смярцей і злой бяды».

Празіаічная мова: «Няшчасная краіна тры доўгія гады піла,
захлынаючыся, атрутнае пітво смярцей і злой бяды».

Які з варыянтаў больш вобразна і эмацыянальна перадае
аўтарскую думку? Абгрунтуйце.

¹ *Тру́нак* — напой; тут: атрутнае пітво.

У «Боскай камедыі»
Аліг'еры Дантэ над
брамай у пекла было
напісана «Пакіньце
спадзяванні — адсюль
выводзіць кат». У пе-
ракладзе на рускую
мову гэты выраз гу-
чыць так: «Оставь на-
дежду всяк сюда вхо-
дящий».

Уладзімір Лукашык.
Вячка

Падбярэце верша-
ваныя радкі, якія
вобразна перадаюць
змест карціны Ула-
дзіміра Лукашыка.

А ў галаве чамусьці ўстае чырвоны снег,
Пажары чорных замкаў ў апошні іх набег...
Ў агні наперад з імі ляцелі бітвы дні,
Парчу і аксаміты тапталі ў бруд яны.
За подзвігі у бітвах супроць крыжацкіх зграй,
За мужнасць і за гонар трымай адказ, трымай!
Тут, як на браме пекла, магла б пісаць рука:
«Пакіньце спадзяванні — адсюль выводзіць кат».
Але сканаць пакорным і мяккім, быццам пух,
Як бык дурны на бойні, папаўшы пад абух?
І просіць перад стратай ён путы развязаць,
Каб рукі на імгненне замлелыя размяць.
І ў гэты час апошні перад канцом сваім
Каня яму прывесці, каб развітацца з ім:
«Са мною разам зносіў ён дождж і халады,
Насіў мяне на бітву тры доўгія гады,
Таптаў нагамі лона сталочанай¹ зямлі».

.....

І вось каня на плошчу два кнехты прывялі.
І Вячка грыву гладзіць, цалуе ў мяккі нос
І кажа, кажа сябру пра свой жахлівы лёс:
«Мой конь, мой конь, мой любы.

Як будзеш жыць цяпер?

Канец лясной свабодзе, мой добры, моцны звер.
Ты грэбаваў зямлёю, што слалася ў нагах,
Няўжо насіць ты будзеш чужога, варага?
Якому не пасуе і назва «чалавек»,
Ў якога твар, як пятка, не чырванее век.
Не роднае, чужое усё нам тут з табой:
Не так, як на Радзіме, кабылы йржуць вясной,
Не так гамоняць дрэвы, не так звіняць лугі,
Не так куюць падковы для конскае нагі.

¹ Сталочаны — вытаптаны.

Дапамажы мне, косю, мой бездыханны труп
Не проста дол чакае — ганьба, ганебны слуп».
І, выпрастаўшы рукі, меч ката вырваў ён
І ссёк дубовы чэрап з крутых яго рамён,
І на каня ўзвіўся, і ў стрэмя горда стаў,
І зноў для бітвы волю ў апошні час дастаў.
Меч бліснуў у паветры над лютаю гурбой.
Адзін супроць дзясяткаў —

і ўсё ж не прэнг¹, а бой!

Конь варагоў хапае зубамі і храпіць.
Паўсюль пануе пекла і трупы, як снапы.
*О, лепей дні пакончыць на полі баявым,
Ніж век глытаць у кайданах чужынскіх вогнішч дым!*
Вось уцякаюць суддзі, вась кроў плыве ракой:
«Я ў Мар'енбург² з'явіўся, і ён на час, ды мой.
Пакуль тугія лукі на вежах не звіняць,
Пакуль даўгія стрэлы адтуль не паляцяць».
Але слабеюць сілы, але дрыжыць далонь.
І вась аб труп запнуўся³ яго любімы конь.
«О конь, не давядзецца табе ў лугах іржаць,
І ў полі нам з табою ўжо болей не гуляць.
Я ў стрэлах, быццам вожык. Бывай, мой конь, бывай!
Мы болей не пабачым лугі і родны край».
Аленя абступілі са зграяй злых сабак.
Ірвуць і раздзіраюць, сякуць на дробны мак.
І вась з крывёю гордай змяшаўся пыл і грязь.

Патлумачце
выдзелены
выраз.

.....
Так у баі няроўным загінуў Вячка-князь.

1. Пра які эпізод з гераічнага жыцця Вячкі апавядаецца ў вершаваным творы?

¹ *Прэнг* — момант пакарання з прымяненнем катавання.

² *Мар'енбург* — крэпасць (зараз Алукснэ — горад у Латвіі).

³ *Запнуўца* — раптоўна спыніцца ці заавазіцца.

2. Зачытайце адпаведныя радкі з твора (цытаты), якія характарызуюць Вячку як сапраўднага героя, патрыёта, мужа і смелага воіна.
3. Якую ролю ў творы адыгрывае вобраз баявога каня князя Вячкі? Як гэты вобраз дапамагае выразней паказаць гераізм і смеласць самога князя?
4. Назавіце сродкі мастацкай выразнасці, якія дапамагаюць раскрыць аўтарскія адносіны да Вячкі. У якасці ўзору выкарыстайце прыклады з твора.
5. Як характарызуюцца ворагі-крыжакі? Раскрыўце сэнс выказаў: «як груганы на трупы», «крыжацкія зграі» і інш. Якія сродкі мастацкай выразнасці ў аснове іх стварэння?
6. Знайдзіце ў тэксце гіпербалы. З якой мэтай у кожным канкрэтным выпадку яны ўжыты? Які пры гэтым дасягаецца эфект (узмацняецца напружанасць дзеяння, заваstraюцца асобныя рысы характару, нарастае трагізм падзей, узбудняюцца магчымасці чалавека або нешта іншае)?
7. Якую ролю ў творы адыгрывае творчая фантазія паэта? У чым яна выяўляецца?
8. Выберыце з прыведзеных ніжэй радкі, у якіх сфармулявана мастацкая ідэя твора, і патлумачце свой выбар:

Меў сілы, каб змагацца і з сотняй варагоў,
Але шляхі да волі замкнулі для яго...

«Я ў Мар'енбург з'явіўся, і ён на час, ды мой...»

О, лепей дні пакончыць на полі баявым,
Ніж век глытаць у кайданах чужынскіх вогнішч дым!

9. Параўнайце вобраз Вячкі ў праявічым і паэтычным творах. У якім з іх герой паказаны больш рэалістычным, з ваганнямі і пакутлівым пошукам выйсця са складаных жыццёвых абставін, а ў якім нагадвае казачнага або легендарнага персанажа?
10. Наколькі адпавядае змест твора гістарычнай праўдзе? Параўнайце паказ героя ў баладзе і ў навуковым артыкуле.
11. Праверце вынікі засваення матэрыялу (тэст па творы Уладзіміра Караткевіча «Балада пра Вячку, князя людзей простых»).

ПРА БАЛАДУ

Вы пазнаёміліся з паэтычным творам «Балада пра Вячку, князя людзей простых», створаным на аснове гістарычнага матэрыялу.

Сюжэт балады драматычна напружаны: уся ўвага сканцэнтравана на апошніх хвілінах жыцця героя. Князь Вячка, стоячы перад суддзямі ў чаканні смерці, знаходзіць магчымасць не стаць ахвярай, а змагацца да канца, як і належыць сапраўднаму воіну. Вызваліўшыся з путаў, ён здабывае меч і кідаецца ў бой: «Меч бліснуў у паветры над лютаю гурбой. // Адзін супроць дзясяткаў — // і ўсё ж не прэнг, а бой!»

Герой надзелены незвычайнай сілай, ён змагаецца, як сапраўдны казачны ці легендарны персанаж, але сілы няроўныя. Незвычайныя падзеі, пра якія раскажваецца ў баладзе, маюць трагічную развязку, і твор заканчваецца смерцю героя.

Балада — невялікі верш казачна-фантастычнага, гераічнага або легендарнага зместу з драматычна напружаным сюжэтам.

Чым балада адрозніваецца ад вершаў? Узгадайце балады, з якімі вы пазнаёміліся на ўроках рускай літаратуры.

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ ДА РАЗДЗЕЛА

1. Чым адрозніваецца публіцыстыка ад мастацкай літаратуры? Якія сродкі яна запазычвае з мастацкай літаратуры для ўзмацнення ўздзеяння на чытача?
2. У некаторых творах мастацкая літаратура цесна збліжаецца з публіцыстыкай. Прыкладам у прозе можа быць жанр нарыса, да якога звяртаюцца і публіцысты, і пісьменнікі. Прывядзіце прыклады такіх твораў і пакажыце, што ў іх ад мастацкай літаратуры і што — ад публіцыстыкі.

3. У чым заключаецца галоўная розніца паміж мастацкай і навуковай літаратурай? Для якой літаратуры характэрны дакладнасць, лагічнасць, строгі адбор фактаў і гістарычная праўда, а для якой — творчае ўяўленне, зварот як да падзей рэчаіснасці, так і да выдуманых гісторый?

4. Суаднясіце паняцці з мастацкай і навуковай літаратурай (трэнажор «Мастацкая і навуковая літаратура»).

5. Якая роля фантазіі, вымыслу ў творы мастацкім і ў творы навуковым? Пацвердзіце свае меркаванні, параўнаўшы творы пра князя Вячку.

6. Ці сустрэнеце вы ў навуковай літаратуры ўжыванне вобразных сродкаў, эмацыянальных ацэнак, адвольных трактовак фактаў? Пакажыце гэта на прыкладзе артыкула з вучэбнага дапаможніка па гісторыі Беларусі. Ці ёсць у ім эпітэты, метафары, параўнанні?

7. Падрыхтуйце пытанні і правядзіце літаратурную віктарыну па творах, вывучаных у раздзеле.

8. Разгадайце крыжаванку па раздзеле «Мастацкая літаратура і навука».

9. Праверце свае веды па вывучаных творах (трэнажор падгуляльны).

10. Вы перагарнулі апошнюю старонку вучэбнага дапаможніка. Наперадзе ў вас цудоўны час захапляльных падарожжаў па Беларусі і за яе межамі, знаёмства з новымі сябрамі і літаратурнымі героямі.

Прапануем прыняць удзел у праекце «Чалавек чытае». Паназірайце ў час адпачынку за людзьмі, якія захоплены літаратурай: чытаюць часопісы і кнігі, спасцігаюць таямніцу слова ў смартфонах і на планшэтах у кафэ і ў вагонах метро, у парках і на прыпынках. Затым, выбраўшы цікавы момант, паспрабуйце сфатаграфавач за гэтым заняткам вашых сяброў з іх дазволу. Да кожнага фотаздымка прыдумайце або падбярыце арыгінальную назву. У пачатку наступнага навучальнага года наладзьце ў школе выставу вашых работ, якія абудзяць большую цікавасць да чытання і здолеюць пераканаць вучняў вашага класа (школы), што шчаслівы той чалавек, які шмат чытае.